Димитър Дунков

ПРЕСЛАВСКАТА ЛЕКСИКА В СТАРОРУСКОТО ЕВАНГЕЛИЕ ПЪЛЕН АПРАКОС ОТ СБИРКАТА НА А. И. ХЛУДОВ (ГИМ, ХЛУД., 170—Д)

Ръкописът, който е обект на изследване на настоящата работа, е открит от архим. Павел Пруски в Николския единоверски манастир в Москва [1, с. 43] и се съхранява в сбирката от ръкописи и старопечатни книги на А. И. Хлудов под сигнатура ГИМ, Хлуд. 170-д [2, с. 294]. Паметникът (нататък — Хлуд)* е от края на XIII век, съдържа 108 пергаментни листа във формат 1°, изписани с уставно писмо в два стълбеца (по-подробно за палеографските особености на Хлуд вж. [1, с. 43; 2, с. 294; 3, с. 95; 4, с. 165]).

В достигналата до наши дни част от кодекса се е запазил текстът на евангелските четива по пълния апракос от четвъртъка на 4-та неделя след Петдесетница (в това четиво липсват началните стихове от Мт: 46—48) до четвъртъка на сиропустната неделя (липсват крайните стихове на четивото — Лк XXIII: 31, 33, 44—56). Поради загуба на части от ръкописа след лист 90 липсват четенията за сряда, четвъртък и петък от 15-та седмица от новолетния цикъл [1, с. 43; 2, с. 294].

По подредбата и съдържанието на четивата от пасхалния цикъл Хлуд принадлежи към типа на Мстиславовото евангелие (ГИМ, Син. собр., № 1203 [5, с. 269—284]. В цикъла от Петдесетница до Новата година изчисляването на данните в седмицата започва от събота и завършва в петъка, като за 17-та седмица след Петдесетница има допълнителни четива само за събота и неделя. По това, според типологичната класификация на Л. П. Жуковска, Хлуд се отнася към IV група („семья“) от класа на Мст [5, с. 286, 303, 310].

В новолетния цикъл седмиците в Хлуд започват от понеделника и четивата следват последователно без размяна на местата на текстовете за 6-та и 7-та неделя от този цикъл, т.е. така, както е в Мст [5, с. 294, 314, 317].

Освен Мст много близо до Хлуд по типологическите си характеристики са още староруските Евангелия, пълни апракоси от XIII—XIV век — ГПБ. Q. п. I. 1, ГПБ. F. п. I. 61, ГИМ. собр. Уварова № 545, ИРЛИ (Пушкинский дом) Р. IV оп. 25 № 30 [вж. 5, с. 317, 318].

С изключение на оскъдните сведения на Г. А. Воскресенски, че правописът на Хлуд е сходен с този на Галичкото евангелие от 1144 г. [1, с. 43] и че Хлуд се отнася към пълните апракоси, които точно следват т. нар. втора редакция на Евангелието (в изследването на Г. А. Воскресенски Хлуд е означен с индекса $Б_6$ [1, с. 8, 79]), върху този ръкопис все още няма осъществено обстойно лингвистично и текстологическо проучване.

---

* За останалите ръкописи вж. приложения списък на съкращенията.

Настоящата статия е посветена на изучаването на лексикалните особености на Хлуд с оглед на Преславската (Симеонова, втора) редакция на старобългарските книги и в частност на славянския превод на Евангелието (за нея вж. [6—14]). За тази цел е работено непосредствено със самия ръкопис, като е привличан материал за сравнение от по-ранни и по-късни старобългарски, среднобългарски, староруски и старосръбски евангелски и неевангелски ръкописи.

В резултат от проведения сравнителен анализ в Хлуд бяха установени повече от 70 отделни лексеми и словосъчетания, които по традиция се считат за преславизми в над 100 техни употреби, пръснати из различни части на ръкописа. Тук ще се спрем на по-характерните от тях.

Алканиѥ νηστεια ἡ „пост; постене".

Алкати νηστεύειν „постя".

Мт X И: 21, Мк IX: 29: тъкмо мⷣтвою и алканиѥмъ νηστεία Хлуд, Мст, Юр; постомь Мар, Зогр, Ас, Сав, Вук, Карп; не алчють Мк II: 18 Хлуд; не постеть сѧ Мар. Заменянето на пость и постити сѧ, специфични са първоначалния Кирило-Методиев превод на евангелието, с алканиѥ и алкати по всяка вероятност е свързано с практиката на преславските книжовници, тъй като се срещат изключително в преписи от техни съчинения. Срв.: сѧтааго иоанна златоустааго слово о алкании и о носнфѣ и о нонѣ и давидѣ — оглавление в Супр, л. 354, 15; и отъ трⷪда стыихъ алканиѥ νηστειῶν Супр, л. 319, 5; да праздноⷭете въ алканьи и въ мⷣтвахъ νηστεια — цитат от I Кор. VII, 5 в Козма. В старобългарските ръкописи от X—XI век (СР) глаголът алкати не е отбелязан в значение „постя, въздържам се от храна съобразно определени култови норми, а в значение πεινᾶν „гладувам, поради липса на храна; преносно — търси, жадувам". Срв. алчѫштѧѧ правды насытити πεινῶντας Супр, л. 404, 21—22; и алкати бо имашн и жаждати πεινᾶσαι Евх 90а 24—25. Но очевидна е връзката на алкати νηστεύειν с абстрактното съществително алчьба νηστεία ἡ „пост, въздържане от храна", употребено в Супр: вьсѣми образы творѣаше спѣхъ въгодити богоу. алчъбами же и молитвами ἐν τῃ νηστείαις Супр, л. 280, 25—26; многащди же вьсѫ алчьбѫ. ѿ. дни любезно без ѣды и питиѣ прѣбываста — Супр, л. 547, 26—27. Срв. също заменянето на пость, постити, и постьнъ в преславските паметници с алчьба, алчнъ и алчьбьнъ, съотносителни по значение и структура с алканиѥ и алкати: коньча сѧ оубо намъ алчъбънын трⷪдъ о τῆσ νηστείασ ἀρών Супр л., 427, 27; алчъбою прибывъ къ боу Небеса л. 325а; вѣрою и алчбами ограждаше сн тѣло Презв. Йоан (Житие на Антоний, л. 120) и др. За замяната на пость с алканиѥ и на постити сѧ с алкати в преславската редакция на Евангелието и Апостола вж. също [10, с. 60; 14, с. 67].

Благохвалити εὐχαριτεῖν „благодаря; възхвалявам".

Въслѣдити / въслѣдовати ἀκολουθαῖν, συνακολουθεῖν „следвам някого, вървя след някого".

Отъдесатьствовати ἀποδεκατοῦν „събирам десятъка от някого; плащам десятъка".

Мк VIII: 7 и приимъ седмь тоу хлѣбъ. благохваливъ прѣломи εὐχαριστήσας Хлуд; хвалѫ въздавъ Мар и др.; Мт. XVI: 24 и възьметь крьсть свон и да въслѣдоуѥть мънѣ καὶ ἀκολουθείτω μοι Хлуд (7 срд. Птд); Мк V: 37 не оставн ни ѥдиного же въслѣдити емоу συνακολουθῆσαι Хлуд (13 пт.); не оставн итн по себѣ — Мар, Зогр; Мт XXIII: 23 ѥко ѿдесатьсвоуѥте матоу ἀποδεκατοῦτε Хлуд (10 вт.), Зогр б; срв. Лк XI: 42 ѥко десатиноу даѥте ѿ матн Сав, подобно в Зогр, Мар.

Заменянето на някои словосъчетания, вероятно носещи известен отенък на архаизми в старобългарския език през X век, със симплекси или композити се тълкува основателно като един от признаците на преславската лексикална редакция (вж. [14, с. 80;

15, с. 68; 16, с. 137—140]).

Граблєнніе / граблєніе ἁρπαγή ἡ „грабеж, ограбване“.

Мх XXIII: 25 пълни соуть граблєніе ἐξ ἁρπαγῆς Хлуд (10 вт.), Мст; хыштєннѣ Мар, Зогр б. От старобългарските ръкописи (СР) отглаголното съществително граблєніе се отбелязва единствено в източнобългарския Супр: очистилъ отъ всєѧ скврѣны дроушѫ своѥѫ. и отъ прѣлъстн мнра сего. и всего грабьженьѧ л. 570, 23. В този ръкопис се употребяват и еднокоренните и съотносими по значение с граблєніе думи разграбити διαρπάζειν разграблєніе ἁρπαγή ἡ (среща се и в Ен), грабити ἁρπάζειν (също в Евх 44б 23). Срв.: къ съмрьтн мразьнѣн ндѣахѫ. ѩкоже се богатъство грабити διαρπανη Супр 90, 18; . . . вь зълобн сѫштѧѧ змиѧ. плѣнъ разграбитъ τὰ σκῦλα διαρπάσαι Супр 329, 6; домоу ѥго въ разграбьженьѥ бытн, гр. липсва, Супр 539, 20.

Вероятно заменянето на по-ранните Кирило-Методиеви образования от корен -хышт- с такива, мотивирани от корен -граб-, е една от чертите на преславските словоупотребителни норми, която е намерила отражение и в Симеоновата редакция на Евангелието и Апостола. Срв.: Лк XI: 39 граблєніе и лѫкавьства ἁρπαγή Крак, Търн, хыштєннѣ Мар (вж. [17, с. 104]); Евр X, 34 и разграблєніе имѣньıа вашего Христ, Охр ап., Шиш, Слепч; разграбен. . . Ен: срв. също грабитель ἅρπαξ ὁ вм. хыштьникъ в Остр: грабителѥ. неправьдьнищн Лк прѣлюбодѣицн Лк 18: 11; хыштьнищн Зогр, Ас, Мар, Сав.

Дрѣводѣлинъ (τοῦ τέκτονας) „дърводелски; на дърводелеца“.

Мт XIII: 55 не сь ли ѥсть дрѣводѣлинъ сн̃ъ τοῦ τέκτονος Хлуд (6 пн.), Мст, Гал, Търн, Юр, МГУ; тєктоновъ Мар, Зогр. В СР това сложно прилагателно не е регистрирано, но за неговото съществуване в лексикалната система на СЕ можем да съдим от употребата в Супр на мотивиращото го съществително дрѣводѣлѧ τέκτων ὁ „дърводелец“: комоу же се. не семоу ли дрѣводѣлн іωснфоу τῷ τέκτονι — перифраза на Мт XIII: 55 в Супр 246, 13; срв. също дрѣводѣлѧ / дрѣводѣль в Лобк (Изх XL, 19; XL, 20), Зах, Григ (Изх XL, 19, 20; XLI, 7). Предпочитането на славянския композит пред гърцизма в преписи от съчинения на преславски книжовници (Йоан Екзарх, Изб 1073 г., Супр., вж. [6, с. 97; 14, с. 73]) дава основание прилагателното дрѣводѣлинъ да се разглежда като признак на преславската редакция на Евангелието.

Дъбрь огньнаіе / ѩзеро огньноѥ γέεννα ἡ „ад, преизподня“.

Мт XVIII: 9, 18 въврьженоу бытн въ ѩзеро wгньно εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός Хлуд (8 пн.), Мст; въ ѣеонѫ огньнѫѫ Мар, Зогр б; Лк XII: 5 (7 пт.) оубонте сѧ. имѫщаго власть по оубіенніи въврѣщи въ дьбрь огньноую εἰς τὴν γέενναν Хлуд (7 пт.), Мст, Воскр, Търн, МГУ; въ ѣеонѫ Зогр, Добр, Добром.

Последователното заменяне на гърцизмите геена / геона и тръторъ τάρταρος ὁ със славянски словосъчетания е една от най-специфичните иновации в старобългарската лексикална система, плод на словотворчеството на книжовниците от Симеоновата епоха: дьбрн огньныѧ τοῦ ταρτάρου Супр 231, 13; прѣисподьнин дьбрн κατώτατον τάρταρον Супр 107, 21; матица огньнаѧ γεέννης καταφρόνησας Супр 525, 30; родьство огньноѥ γέεννα цитат от Мт X: 28 в Супр 175, 19 и др. (вж. [6, с. 95; 14, с. 71]).

Жидъ Ἰουδαῖος „юдей, евреј“.

Жидовьскъ Ἰουδαῖος, τοῦ Ἰουδαίου „еврейски, юдейски“.

Мт XXI (начало към четивото за 9 чтвр.) — Рече гъ пришьдшн къ немоу жидомъ Хлуд, Мст; Мк III: 7 жидомъ ἀπὸ Ἰουδαίας Хлуд (12 пн.); отъ Іюдеѧ Мар; Лк VII: 3 посълл къ немоу старьца жидовьскы τῶν Ἰουδαίων Хлуд (5 сб.), Мст; нюденскы Мар, Зогр.; Лк XXI: 21 тъгда соущен въ жидовьсцѣн да бѣгаіоть на горы ἐω τῆ Ἰουβαία Хлуд (12 ср.), Мст; въ Іюден Мар, Зогр. За заменянето на хебраизма нюдѣн Ἰουδαῖος и неговите производни с балк.-ром. жидъ и

съответните образования от тази основа в преславската редакция на Евангелието и Апостола вж. [6, с. 95; 7, с. 16; 11, с. 16; 12; с. 36; 13, с. 58; 14, с.; 18, с. 149].

Старьць жрьць / старѣншина жрьчьскъ ἀρχιερέυς „архиерей".

Мк VIII: 31 нскоуѭеноу бытн отъ старець жрець τῶν ἀρχιερέων Хлуд (13 ср. н. л.); архнерен Зогр, Мст; срв.: Лк IX: 22 нскоуѭеноу бытн ѿ старьць. н жрьць τῶν ἀρχιερεων Хлуд (5 пн. н. л.); архнерен Зогр, Мар; Лк XXII: 50, 52, 54 старѣншина жрьчьскъ τοῦ ἀρχιερέως Хлуд (вт. Срп.); архнереова Зогр, Добром, Бан: старѣншинѣ жрьчьскъ οἱ ἀρχιερεῖς Лк XXII, 2 Хлуд (12 пт.), Лк XX: 19 Хлуд (11 пт.); старѣншины жрьчьскы οἱ ἀρχιερεῖς Мт XXI: 23 Хлуд (9 вт.), Мк XIV: 47 Хлуд (срд. Мсп.), Мк XV: 1 Хлуд (чт. Мсп.), Лк XIX: 47 Хлуд (11 вт.), Лк XXII: 54 Хлуд (вт. Срп.), така и в Мсп; в Зогр и Мар — навсякъде архнерен; Мт XX: 18 старѣншинамъ жрьчьскамь τοῖς ἀρχιερεῦσιν Хлуд (8 чт.); Мк XIV: 10 Хлуд (вт. Мсп.); в Зогр и Мар — архнереомъ.

Заменянето на архнерен със старьць жрьць / старѣншина жрьчьскъ в Хлуд е в съответствие с определената тенденция в преславските паметници вместо гръцките композити с първи елемент ἀρχι- да се въвеждат славянски словосъчетания, образувани с компонент старѣн / старѣншина. Например: старѣншина молитвьникомъ ἀρχιερέυς ὁ Супр 330, 13; старѣншина пастѣнитѣ ἀρχιποιμήν ὁ Супр 283, 26; старѣншина пастоушьска Козма л. 64 (по срв.: начальникоу пастоухом — цитат от I Петр V, 2—4 в Козма); старѣншина каженичь ἀρχιευνύχος ὁ Супр; старѣншиноу скопца поставилъ Малала VI: 10; старѣншина жидовьскыа Презв. Йеремия (Слово о древѣ) и др. Моделът е получил широко разпространение в среднобългарската, руска и сръбска книжнина и с основание се счита за осъществен лингвистичен признак на преславската редакция на богослужебните книги (вж. [6, с. 91, 93, 94; 19, с. 76; 18, с. 148]).

Към този тип лексика се отнася и употребеното на няколко пъти в Хлуд словосъчетание старѣншина сѫбора / сѫборскъ вместо заемката архисоунагогъ ἀρχισυνάγωγος ὁ „началник на синагогата". Срв.: Мк V: 22 прнде къ ісоу иединъ старѣншинъ сѫборьскъ εἷς τῶν ἀρχισυναγώγων Хлуд (13 пт.); Лк VIII: 49 н прншьдъ некто ѿ старѣншины сѫбора ἀρχισυναγώγου Хлуд (7 нд.) и др.; архисинагога / архисинагоговъ в Зогр и Мар. То е намерило отражение и в преславската редакция на Апостола: Деян XIII: 15 Слепч, Толст, старѣншина сбора Христ [6, с. 91, 93; 14, с. 70; 18, с. 148].

Котыга хитѽн ὁ, ἱμάτιον τὸ „туника, хитон, дреха".

Мт XXIII: 5 величаютъ сѧ подолъкы кѡтыгъ своихѫ тῶν ἱμάτιων Хлуд (14 сб.), Мст. Заменянето на гърцизма хитонъ и Кирило-Методиевото рнза с котыга очевидно е станало на източнобългарска почва, за което говори употребата на котыга в преславски паметници: Изб 1073 г. (в цитат от Мт V: 40), Словото за Преображение от Йоан Екзарх (в цитат от Й XIX: 24), Усп 176в 28; вж. също Супр 207, 14: котыгѫ сьвлѣкъ съ себе τὸ ἱμάτιον и други (вж. [6, с. 97; 8, с. 48; 11, с. 19]).

Лъжапослоушьствовати / лъжипослоушьствовати ψευδομαρτυρεῖν „лъжесвидетелствувам"

Лъжипослоухъ (ψευδομαρτυρήσεις) „лъжесвидетел".

Послоушьство μαρτυρία ἡ „свидетелство".

Послоушьствовати μαρτυρεῖν „свидетелствувам".

Мк X: не лъжапослоушьствоуи μὴ ψευδομαρτυρήσης Хлуд (14 чт), Мст; Мк XIV: 56, 57 мнозн бо лѫжипослоушьствоваховъ ἐψευδομαρτύρουν Хлуд (срд. Мсп.); Лк XVIII: 20 лъжипослоухоу не боудн μὴ ψευδομαρτυρήσης Хлуд (13 нд.); Мт XIX: 18 не лъжипослоухъ боудешн οὐ ψευδομαρτυρήσεις Хлуд (12 нд.), лъжа

послоушан Сав; Мк XIV: 55 нскахоу на н҃а послоушьства μαρτυρίν Хлуд (срд. Мсп.); Мк XIV: 56н не бѧхоу равна послоушьства нхъ αἱ μαρτθρίαν Хлуд (срд Мсп.); срв. също Лк XXI: 13 Хлуд (12 вт. т. л.), Мк VI: 11 Хлуд (11 ср.); Мт XXIII: 31 тѣмь же послоушьствоуѥте μαρτυρεῖτε Хлуд (10 срд.); Лк IV: 22 н вьсн послоушьствоваша ѥмоу ἐμαρτύρουν Хлуд (1 ст.); Лк XI: 48 послоушьствоуете бо дѣломъ о҃ц҃ь вашихъ μάρτυρες Хлуд (7 чт.) и др.

Включването на образованията от основа послоух- с посочените по-горе значения се свързва с книжовно-езиковата практика на преславските книжовници (по подробно за това вж. [9, с. 27; 10, с. 57; 11, с. 13; 12, с. 60, 65; 20, с. 131—134; 18, с. 152]).

лѣвъ ἐὐὠνυμος „ляв“.

Мт XXV: 41 тъгда речеть ниже о лѣвоую соуть ἐς εὐώνυμων Хлуд (нд. Мсп.); о шж҃ Мар, шю҃ Зогр. Срв. също употребата на преславизма лѣвъ / лѣвын в Зогр (Мт XXV: 33; Мк X: 37, 40; Лк XXIII: 33), Воскр (Мт XX: 21, 23; Мк XV: 27; Мт XXV: 33) и др. В Мст е регистрирано и производното от него лѣвница Мт VI: 3 [12, с. 36; 14, с. 82].

Сред типичните преславизми, употребени в Хлуд вместо по-архаичните Кирило-Методиеви дублети, биха моґли да се посочат още и велнкъ μέγας вм. велнн Мк IV: 39 (13 срд.), Лк XVI: 26 (5 нд. н. л.); блюдо παρόψις ἡ вм. поропсида / миса Мт XXIII: 26 (10 вт.), Лк XI: 39 (7 вт.); жизнь ζωή ἡ Мт XXV: 46 (нд. Мсп.), Мк X: 19 (14 чт. н. л.), Лк XVIII: 30 (10 срд.) вм. животъ Мар, Зогр; заутра πρωϊ Мт XX: 1 (8 срд.) вм. оутро Мар, Зогр б; издалеча ἀπὸ μακρόθεν Мк XIV: 54 (срд. Мсп), Лк XVI: 23 (5 нд.), Лк XVII: 12 (12 нд.), Лк XXII: 54 (вт. Срп.) и др. вм. издалече Мар, Зогр; кѫнигъчнн γραμματεύς ὁ Мт XVII: 10 (7 пт.), Мт XXIII: 29; Мк VII: 1 (15 пн.), Лк XI: 44, 46 и т. н.; лицемѣръ ὑποκρίτης Мт XXII: 18 (13 сб.) вм. нпокрнтъ Мар, Зогр б; обьщьнникъ κληρονόμος ὁ Мт XXIII: 30 вм. наслѣдьникъ Мар; одебелнтн παχύνειν Мт XIII: 15 (5 пн.) вм. отлъстнтн Мар, Зогр; опона καταλέτασμα τὸ Мк XV: 38 (пт. Мсп.) вм. катапетазма; оставнтн длъгы ἀφιέναι τῶν ἁμαρτιῶν Лк XI: 4 (6 вт.) вм утпоустнтн длъгы; пастоухъ ποιμένος ὁ Мк XIV: 27, Мт XXV: 32 (нд. Мсп.) вм. пастырь Мар, Зогр.; помазатн μυπίζειν Мк XIV: 8 (17 пт. н. л.), Лк VII: 46, 47 (4 пн. н.л.) вм. похрнзмнтн Мар, Зогр; понѧва σινδὸνι τὸ Мк XIV: 51 (срд. Мсп.) вм. плаштанница Мар; посоха ξύλον τὸ Мк XIV: 43 (срд. Мсп.), Лк XXII: 52 (вт. Срп.) вм. дръколъ Зогр, Мар; право ἁμήν Мт XVIII: 3, 11, 18, XXV, 40, 45; Мк XIII: 30 и други вм. амнинъ Мар, Зогр; презорьство ὑπερηφανία ἡ Мк VII: 22 (15 срд. Птд.) вм. грѫдынн Мар, Зогр; прнчастнѥ κληρονόμία ἡ Лк XII: 13 (8 пн) вм. достоѣнниѥ Мар, Зогр; прнчастьникъ κληρονόμος ὁ΄ ЛК XX: 14 (11 чт.) вм. наслѣдьникъ Мар, Зогр; проньрьство πονηρία ἡ Мт XXII: 18 (13 сб.) вм. лѫкавьство Мар, Зогр; проходъ ἀφεδρων ὁ Мт XV: 17 (6 чтвр.) вм. афедронъ Мар, Зогр; строитель οἰκονόμος ὁ Лк XVI: 1, 3 (9 чт.) вм. прнставьникъ Мар, Зогр; стьклѣнница ἀλάβαστρον τὸ Мк XIV: 3 (пт. 17 пт. н. л.), Лк VII: 37 (4 пн. н.л.) вм. алавастръ Зогр, Мар; саборнште συνέβριον τὸ Мт. XIII: 54 (5 пт.), Мт XXIII: 6 (14 сб.), Лк IV: 15 (1 срд.), Лк BI: 6 (4 сб.), Лк VIII: 41 (7 нд.) вм. съньмнште / съньмъ Мар, Зогр; съблазнь σκάνδαλον τὸ Мт XVI: 23 (7 нд.) вм. скънъдалъ; тръба θυσία ἡ Лк XIII: 1 (8 чт.) вм. жртва Мар, Зогр; тръбьникъ θυσιαστήριον Мт XXIII: 18 (18 пн.) вм. олтарь Мар, Зогр б) тн καὶ Лк VI: 7 вм. н; тъчню εἰ μή Мк V: 37 (13 пт.) вм. тъкмо Мар, Зогр; хоула βλασφημία ἡ Мт XII: 31 (8 сб.) вм. влъсфнмнъ Зогр; цвѣтьць κρήνη ἡ᾽ Лк XII: 27 (8 пн. н.л.) вм. крнинь; жроднвъ μωρός ἡ Мт XXIII: 19 (10 пн.) вм. боун Мар, Зогр б; жрвоба γαστρὶ Лк XXI: 23 (12 срд. н.л.) вм чрѣво; ѭгодничнна συκομορέα Лк XIX: 4 (15 нд. н. л.) вм. сукоморнѥ Мар, Зогр ш други.

Абсолютно всички посочени тук преславизми, ексцерпирани от Хлуд, се отбелязват още в Супр (а някои от тях и в другите СР), в преписите от

съчинения на преславските книжовници или в среднобългарски евангелски и неевангелски ръкописи, чиито древни оригинали (или части от тях) възхождат към източнобългарски образци от края на IX—X век (вж. [6—19]). Тези лексеми се въвеждат последователно в отделните четива на Хлуд както в петдесетничния, така и в новолетния цикъл, и по този начин речниковият състав на Хлуд предоставя съществени доказателства за системната редакционна намеса в евангилския текст, осъществена в Преславския книжовен център.

Речниковият състав на Хлуд, който в интересуващата ни част съвпада в общи линии с този на Мст, Юр, Добрил, свидетелствува за определената връзка на староруските пълни апракоси от типа на Мст, към който се отнася и Хлуд, с литературно-езиковата дейност през Симеоновата епоха. Имайки предвид това, не е изключено възникването на Евангелието пълен апракос като тип богослужебна книга на славянска почва да се е осъществило именно на източнобългарска почва през първата половина на X век.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Воскресенский, Г. А. Евангелие от Марка по основным спискам четырех редакций рукописного славянского евангельского текста с разночтениями из ста восьми рукописей Евангелия XI—XVI вв. Сергиев Посад, 1894.

[2] Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI—XIII вв. М., 1984.

[3] Волков, Н. В. Статистические сведения о сохранившихся древнерусских книгах XI—XIV вв. и их указатель. СПб., 1897.

[4] Щепкина, М., В., Протасьева Т. Н., Костюхина Л. М., Голышенко В. С. Описание пергаменных рукописей Государственного исторического музея, ч. 1. Рукописи русские. — В: Археографический ежегодник за 1964 год. М., 1965.

[5] Жуковская, Л. П. Текстология и язык древнейших славянских памятников. М., 1976.

[6] Добрев, И. Гръцките думи в Супрасълския сборник и втората редакция на старобългарските богослужебни книги. — Български език, 1978, № 2, 89—98.

[7] Добрев, И. Текстът на Добромировото евангелие и втората редакция на богослужебните книги. — Български език 1979, № 1, 9—21.

[8] Добрев, И. Старобългарските хомилии в Успенския сборник (Словото на Йоан Дамаскин о нєхъшн смокъвьнцн н о пріітъчі внноградд). — В: Българистични изследвания. Първи българо-скандинавски симпозиум. С., 1981, 45—54.

[9] Добрев, И. Агиографската реформа на Симеон Метафраст и съставът на Супрасълския сборник. — Старобългарска литература, кн. № 10, 1981, 16—38.

[10] Добрев, И. Апостолските цитати в Беседата на презвитер Козма и преславската редакция на Кирило-Методиевия превод на Апостола. — В: Кирило-Методиевски студии, т. 1. С., 1984, 44—62.

[11] Славова, Т. Преславски следи в лексиката на Архангелското евангелие. — Език и литература, 1984, № 1, 11—20.

[12] Славова, Т. Към локализацията на Зографското евангелие — старобългарски паметник от X—XI в. Старобългаристика, 1989, кн. 1, 33—39.

[13] Косек, Н. В. О лексике среднеболгарских евангелий. — Старобългаристика, 1984, № 3, 57—69.

[14] Новикова, А. Некоторые наблюдения над лексикой Воскресенского евангелия. — Старобългаристика, 1988, кн. 3, 66—87.

[15] Bláhová, E. Библейские цитаты в Успенском сборнике XII—XIII вв. — In: Cyrillomethodianum, VII, Thessaloniki, 1982, 67—79.

[16] Дунков, Д. Архаизмы и неологизмы в лексике Супрасльской рукописи. Диссертация. М., 1986.

[17] Вронковска, М. Наблюдения върху лексиката на Краковското евангелие. — Старобългаристика, 1985, кн. 3, 99—110.

[18] Пенев, П. Към езиковата характеристика на преславската (цар Симеоновата) редакция на старобългарския превод на Апостола. (Върху материал от Слепченския апостолски препис). — В: Втори международен конгрес по българистика. Доклади. Кирилометодиевистика. Симпозиум. С., 1989, 146—155.

[19] Цейтлин, Р. М. Лексика старославянского языка. М., 1977.